

Отримано
 Голові спеціалізованої
 вченої ради
 ДФ 26.133.059
 ф. н. и., проф. Петрошко ЗВ
 19.04.2024 р.

Голові спеціалізованої вченої ради
 ДФ 26.133.059
 у Київському столичному університеті
 імені Бориса Грінченка,
 доктору педагогічних наук, професору,
 професору кафедри соціальної
 педагогіки та соціальної роботи
 Факультету психології, соціальної роботи
 та спеціальної освіти
 Жанні ПЕТРОЧКО

Відгук

офіційного опонента Чернецької Юлії Іванівни, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедр и соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради на дисертаційну роботу Метелюк Анни Сергіївни «Соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Актуальність теми дослідження зумовлена високим відсотком людей, які вживають ін'єкційні наркотики та попри реабілітаційні й інформаційно-профілактичні програми ризикують інфікуватися ВІЛ, сприяючи поширенню епідемії ВІЛ в Україні.

Запропоновані авторкою А.С. Метелюк умови соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії є авторським баченням розв'язання порушеної проблеми. Визначені умови сприяють тому, що люди, які вживають ін'єкційні наркотики, приймаючи засоби підтримувальної терапії, перестають вживати нелегальні психоактивні речовини, починають дбати про стан власного здоров'я та ресоціалізуються в суспільстві – працевлаштовуються, налагоджують приватне життя та відносини з близькими, зменшується рівень їхньої кримінальної активності, формується соціальна відповідальність, спостерігається зменшення рівня стигматизації та практик ризикованої поведінки щодо інфікування ВІЛ.

З огляду на зазначене вище, дисертаційне дослідження А. С. Метелюк є своєчасним, доцільним, а отже, актуальним.

Дисертацію підготовлено відповідно до наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні» (2021-2026 рр.) (державний

реєстраційний номер 0121U112043), що підтверджує її актуальність і цінність.

2. Наукова новизна результатів дисертації.

Беззаперечною є наукова новизна теоретичних та експериментальних результатів дисертації А. С.Метелюк. Нею вперше *вперше визначено* поняття «соціальна профілактика ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики (ЛВІН)», «соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії (ЗПТ)» «умови ефективності ЗПТ»; *обґрунтовано* умови ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ; *розроблено* критерії соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ; *виявлено* чинники, які сприяють, та бар'єри, які заважають набору ЛВІН у програму ЗПТ; *ідентифіковано* бар'єри та фасилітуючі фактори щодо тестування на ВІЛ, офіційної реєстрації в центрі СНІДу та формування прихильності до лікування; *уточнено* зміст поняття «соціальна профілактика ВІЛ», окреслено можливості ЗПТ у соціальній профілактиці ВІЛ; *подальшого розвитку набули систематизація* чинників ризику інфікування ВІЛ ЛВІН та *ідентифікація* їхньої ролі у поширенні епідемії ВІЛ в Україні; *концептуальні положення та зміст* замісної підтримувальної терапії як засобу профілактики ВІЛ.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Не викликає сумніву теоретична та практична значущість пропонованого дослідження, що полягає у розробці, обґрунтуванні та доведенні ефективності умов застосування ЗПТ в соціальній профілактиці ВІЛ.

Теоретичне значення опонованої роботи полягає в тому, що авторка пропонує інноваційний погляд на вирішення проблеми соціальної профілактики ВІЛ, який реалізується шляхом поєднання комплексу форм, методів і засобів в умовах як організаційно-медичного, інформаційного, так і соціального впливу на ЛВІН шляхом удосконалення наявної моделі надання послуг із соціальної профілактики ЛВІН з метою досягнення максимального рівня прихильності, утримання на лікуванні та насамперед профілактики ВІЛ серед ЛВІН в Україні.

Практичне значення дослідження, яке полягає в можливості використання його результатів при подальшій розробці політики в сфері надання послуг соціальної профілактики ВІЛ для ЛВІН як на регіональному, так і на національному та міжнародних рівнях, є придатним для подальшого розповсюдження в практичній діяльності. Переконливими є розроблені і впроваджені А. С. Метелюк авторські методики оцінювання ефективності профілактичного впливу програми ЗПТ серед ЛВІН. Положення та висновки дисертації можуть бути використанні в діяльності фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, практичних психологів і соціальних працівників (СП) державних та громадських організацій, спеціалістів центрів соціальних служб/ЦНСП для сім'ї, дітей та молоді, закладами вищої освіти.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Заслуговує на увагу обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, яка забезпечена чітко й логічно визначеним методологічним апаратом дослідження. Загалом робота цікава, ґрунтовна, добре продумана й усвідомлена дисертанткою. Кожне теоретичне положення доведене, усі практичні кроки експериментально перевірені.

Варто вказати на найбільш вагомні теоретичні та практичні здобутки дослідження, отримані А. С. Метелюк. Насамперед слід відзначити, що зміст дисертації викладено логічно й переконливо. Спочатку авторка розкриває теоретичні основи та практичний досвід соціальної профілактики ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики, далі аналізує українські та зарубіжні підходи щодо застосування замісної підтримувальної терапії з метою соціальної профілактики ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики, і обґрунтовує умови ефективності такої роботи. Наступним кроком здійснює підбір методології й організовує експериментальну перевірку предмета дослідження. Логічно і ґрунтовно репрезентує результати проведеної роботи у висновках до дисертації.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Внаслідок проведеної дисертанткою дослідницької роботи було досягнуто таких результатів: науково обґрунтовані теоретико-методичні засади для розробки й упровадження умов ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики, чітко визначено сутність наукової дефініції «соціальна профілактика ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики (ЛВІН)». Додатково уточнено та конкретизовано поняття «соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії (ЗПТ)», «умови ефективності ЗПТ». Також було проведено аналіз та систематизацію законодавчо-нормативних засад, що регулюють різноманітні аспекти соціальної роботи з людьми, які вживають ін'єкційні наркотики.

Досягнуто мету і завдання дослідження, результатом яких є обґрунтування та експериментальна перевірка умов ефективності профілактики ВІЛ засобами ЗПТ серед осіб, які вживають ін'єкційні наркотики. Під час ґрунтовного опрацювання науково-методичних джерел з'ясовано чинники ризику інфікування ВІЛ ЛВІН та їхню роль у поширенні епідемії ВІЛ в Україні й світі; розкрито теоретичні засади та проаналізовано досвід профілактики ВІЛ серед ЛВІН; шляхом аналізу світового та вітчизняного досвіду розкрито зміст та профілактичні можливості програм ЗПТ; обґрунтовано умови та критерії ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ; за допомогою аналізу процесу добору та участі ЛВІН у програмах ЗПТ в Україні та її впливу на учасників експериментально перевірено умови і доведено їх ефективність у здійсненні соціальної

профілактики ВІЛ засобами ЗПТ. Авторкою використано широкий арсенал теоретичних та емпіричних методів дослідження, серед яких, зокрема, заслуговує на увагу авторська методика структурованого інтерв'ю для ЛВІН. Це переконує у достовірності і ґрунтовності проведеної експериментальної роботи, а також свідчить про оволодіння авторкою дисертації методологією наукової діяльності, як на загальнонауковому, так і на конкретнонауковому рівнях.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях.

Результати дослідження висвітлено у 11 наукових публікаціях авторки, (із них 2 – одноосібні, 9 – у співавторстві), зокрема, 2 публікації – у фахових наукових та періодичних виданнях України, 9 статей (у співавторстві) в іноземних періодичних виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus та Web of Sciences). Аналіз змісту цих публікацій підтверджує, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, викладено достатньо повно. Ступінь апробації результатів дослідження також підтверджується участю дисертантки в науково-практичних конференціях різного рівня.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення та обсягу.

Дисертація відповідає сучасним вимогам до наукових робіт. Робота характеризується чіткою структурою та складається з анотації, списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (320 джерел, 289 з яких іншомовні) та додатків. Анотація дисертації достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дослідження й дає цілісне уявлення про хід його проведення.

Проведений дисертанткою в першому розділі («Соціальна профілактика ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики») детальний аналіз науково-методичних джерел з питань епідеміології ВІЛ-інфекції та історії розвитку епідемії ВІЛ в світі та в Україні, особливостей ЛВІН як ключової групи інфікування ВІЛ та соціально вразливої групи, концептуальних засад профілактики ВІЛ-інфекції серед ключових груп. В дисертації підтверджено, що протягом історії епідемії ВІЛ-інфекції ЛВІН відігравали ключову роль в її розвитку і наразі є соціальною групою, що має високий ризик інфікування ВІЛ. Виявлено чинники ризику інфікування ВІЛ ЛВІН.

Заслуговує на увагу здійснений ґрунтовний аналіз теоретичних засад соціальної профілактики, що дозволив уточнити визначення соціальної профілактики ВІЛ, а також наявність як в світі, так і в Україні розроблених та імplementованих програм профілактики ВІЛ серед ЛВІН.

Також вартий уваги запропонований дисертанткою науково-термінологічний апарат дослідження, зокрема розуміння поняття «соціальної профілактики ВІЛ» як комплексу заходів, спрямованих на запобігання передачі ВІЛ, зниження його розповсюдження та мінімізацію соціальних та медичних наслідків для осіб, які живуть з ВІЛ (ЛЖВ), а також авторська дефініція «соціальна профілактика ВІЛ серед ЛВІН», які дисертантка визначає як комплекс заходів, спрямованих на попередження, обмеження та зупинення передачі ВІЛ парентеральним та статевим шляхами між представниками цієї групи та між ними та іншими людьми, що реалізується за допомогою надання ЛВІН соціальних та медичних послуг і застосування інструментів соціального супроводу.

У другому розділі («Зміст та умови ефективності замісної підтримувальної терапії як засобу соціальної профілактики ВІД серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики») авторка аналізує світовий та вітчизняний досвід застосування ЗПТ з метою профілактики ВІЛ, що цілком логічно дозволяє розкрити її зміст та профілактичні можливості. Соціальну профілактику ВІЛ засобами ЗПТ було визначено як профілактичну (соціальну) послугу або профілактичне втручання для ЛВІН, комплекс заходів, спрямованих на попередження, обмеження та зупинення передачі ВІЛ у цій ключовій групі шляхом мотивації її представників вступати в програму ЗПТ, утримуватися в програмі ЗПТ, відмовлятися від ризикованої поведінки та надання їм допомоги в подоланні проблем і складних життєвих обставин.

У роботі А.С. Метелюк було виявлено, що окрім медикаментозного лікування важливу роль в наданні послуги ЗПТ для ЛВІН та їхньому ефекті відіграє соціальний супровід. Також наголосимо, що замісна підтримувальна терапія розглядається авторкою саме як соціальна профілактична послуга, яка виконує завдання вторинної (запобігання інфікуванню ЛВІН) та третинної (запобігання інфікуванню партнерів ЛВІН та мінімізацію соціальних та медичних наслідків для ЛВІН, які живуть з ВІЛ).

Слід зауважити, що ключове місце у дисертації відведено розробці та обґрунтуванню умов ефективності застосування замісної підтримувальної терапії в соціальній профілактиці ВІЛ, серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики. Відзначимо, що представлені умови логічно пов'язані одна з одною і вирізняються системністю, змістовністю й обґрунтованістю.

В якості критеріїв ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії відповідно до підходу, що застосовується ООН, авторкою було використано відповідність результатів впровадження програми показникам каскаду ВІЛ-послуг ЮНЕЙДС 95-95-95, а саме: (1) рівень обізнаності ЛВІН щодо власного ВІЛ-статусу; (2) частка ЛВІН, які стояли на диспансерному обліку в центрі СНІДу; (3) частка ЛВІН, які отримували АРТ для лікування ВІЛ-інфекції та (4) частка ЛВІН, які досягли невизначеного рівня вірусного навантаження, тобто неспроможні передавати ВІЛ іншим.

У третьому розділі «Аналіз результатів дослідження соціальної профілактики ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії серед людей, які споживають наркотики ін'єкційно, в Україні» А.С.Метелюк здійснила експериментальну перевірку умов ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ. Цінним практичним доробком став аналіз кількісних та якісних даних, які отримані з використанням інноваційних методик для діагностики серед ЛВІН, які на момент проведення експерименту перебували в програмі ЗПТ (n=738), та ЛВІН, які на момент проведення дослідження не перебували в програмі ЗПТ (n=1277). Рекрутинг респондентів в п'яти великих містах України (Дніпро, Київ, Львів, Миколаїв, Одеса) із застосуванням принципу RDS (respondent-driven sample) відповідає етичним принципам соціальної роботи.

Важливими є висновки дисертантки про те, що показники каскаду ВІЛ-послуг були значно кращі та статистично значущі на всіх етапах каскаду серед тих ЛВІН, які на момент збору даних перебували в програмі ЗПТ, у порівнянні із тими, які не перебували в програмі. Це свідчить про те, що перебування в програмі ЗПТ є ефективним засобом третинної профілактики ВІЛ серед ЛВІН від обізнаності щодо власного ВІЛ-статусу до досягнення невизначеного рівня вірусного навантаження, тобто неможливості передачі ВІЛ іншим.

Текст дисертації супроводжується таблицями, рисунками, що висвітлюють отримані під час дослідження напрацювання. Кожна з таблиць є результатом узагальнення та систематизації теоретичного й практичного матеріалу, що свідчить про якісний рівень дослідження. Ґрунтовним та доречним є використання методів математичної статистики, графічного зображення кількісних та якісних даних, отриманих під час експериментальної роботи.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки логічні й послідовні, вичерпно та різнобічно розкривають сформульовані завдання.

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані особисто здобувачкою, є її власним здобутком. Ідеї та елементи праць інших науковців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів та джерела інформації. Особистий внесок здобувачки у роботах, опублікованих у співавторстві, наведено у списку опублікованих робіт за темою дисертації.

Отже, усе викладене вище, дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертації А. С. Метелюк достатньо обґрунтовані й достовірні, а представлені в ній результати мають як теоретичне, так і практичне значення для розвитку соціальної роботи.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях, відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикацій, фальсифікацій.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій,

фальсифікації. Представлений до захисту текст дисертації є оригінальним. Текстові співпадіння (цитування) мають відповідні посилання на джерела, що внесені до списку. Запозичення, наявні в тексті роботи, не мають ознак плагіату. Робота визнається самостійною.

9. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, варто вказати на окремі дискусійні положення та висловити деякі зауваження й побажання до змісту роботи.

1. У дисертації варто було б більш чітко представити загальнонаукову методологію дослідження, описавши її застосування у науковому апараті дослідження, зокрема у *теоретико-методологічних основах дослідження* (системний та системно-структурний аналіз, заявлені у роботі (п. 2.2), що дало б системне уявлення про предмет дослідження. Зокрема, стало б зрозуміло, що є системоутворювальним чинником розроблених авторських умов ефективності застосування замісної підтримувальної терапії в соціальній профілактиці ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики.

2. Позитивно оцінюючи представлені авторкою показники ефективності соціальної профілактики ВІЛ засобами ЗПТ (показники каскаду ВІЛ-послуг), доцільно зауважити, що бажано було б також додати до представлених характеристик параметри, що відображають зміни в емоційній і соціальній сферах особистості ЛВІН. Такі показники, на наш погляд, віддзеркалювали б динаміку подолання дискомфорту від описаних авторкою таких негативних явищ, як стигматизація та дискримінація, про що наголошується в дисертації, й які погіршують психологічний стан людини, спричиняють стрес, тривожність та депресію, знижують соціальний статус таких осіб, підвищують безробіття і загалом спричиняють десоціалізацію ЛВІН.

3. Дисертаційне дослідження значно б виграло за умови відображення ідеї зміцнення співпраці громадських організацій, медичних закладів і соціальних служб з установами, що спільно вирішують завдання соціальної профілактики ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики.

4. Позитивно оцінюючи напрацювання дослідниці щодо розробки і впровадження авторських умов ефективності застосування замісної підтримувальної терапії в соціальній профілактиці ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики, наголосимо на доцільності відображення аспектів підвищення професійної компетентності соціальних працівників щодо роботи з ЛВІН.

Висловлені зауваження і побажання не є принциповими і не впливають на загальну високу оцінку проведеного дослідження, в процесі якого дисертантка проявила вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати інформацію, здатність до самостійності, критичності і гнучкості мислення.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачкою теоретичних знань, відповідних навичок та компетентностей.

Аналіз дисертації А. С. Метелюк на тему «Соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії», висновків до дисертації, публікацій дозволяє стверджувати, що робота має теоретичне і практичне значення, повністю відповідає обраній спеціальності галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота, а її авторка, Анна Сергіївна Метелюк, оволоділа високим рівнем теоретичних знань, відповідних практичних навичок і компетентностей.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані особисто здобувачкою, є її власним здобутком. Ідеї та елементи праць інших науковців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів та джерела інформації. Особистий внесок здобувачки у роботах, опублікованих у співавторстві, наведено у списку опублікованих робіт за темою дисертації.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Метелюк Анни Сергіївни «Соціальна профілактика ВІЛ засобами замісної підтримувальної терапії» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомий теоретичний й практичний значення, повністю відповідає паспорту спеціальності, заслуговує позитивної оцінки, відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017р. за № 155/30023), а його авторка, Метелюк Анна Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ХАРКІВСЬКА
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА
АКАДЕМІЯ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Юлія ЧЕРНЕЦЬКА

Підпис	<i>Юлії Чернецької</i>
Засвідчую	<i>Світлана Нодува</i>
Начальник відділу кадрів	
« ____ »	20 ____ рік